

РЕЦЕНЗИЯ

От проф. д-р Венетка Иванова Кацарска

ОТНОСНО: дисертационен труд на тема: „Семейно медирана ранна интервенция при деца със затруднения във функционалната комуникация и адаптивните умения” за присъждане на образователната и научна степен „Доктор” в област на висше образование 1. Педагогически науки, Професионално направление 1.2. Педагогика (Специална педагогика - Логопедия)

Автор: Николета Филипова Йончева

Научен ръководител: Проф. д-р Цветанка Луканова Ценова

Настоящата рецензия е изготвена на основание Заповед № РД 38-203/26.04.2021 г. на Ректора на СУ „Св. Кл. Охридски” и Протокол № 1 от 12.05.2021 г. и при спазване на изискванията, вложени в нормативната база за тези цели.

Актуалност на темата и общо представяне на дисертационния труд

Избраната тема е актуална. Тя корелира с потребностите на специалистите и на обществото като цяло от по-задълбочени знания по въпросите на ранната интервенция и приобщаващото образование при деца със затруднения във функционалната комуникация и адаптивните умения и със съвременните образователни политики на държавните и неправителствени организации у нас и в други страни. Още в уводната част на докторската дисертация Н.Ф.Йончева аргументирано обосновава нейната актуалност.

Дисертационният труд е описан на 173 страници основен текст. Научният текст заема 151 страници. Има 20 графики и 10 таблици.

В структурно отношение трудът се отличава с логичност и подреденост. Структурата може да се причисли към класическия тип - съдържа Увод, три глави (Теоретичен обзор, Дизайн на изследването, Резултати от изследването), Изводи, Приложимост на резултатите от изследването, Заключение, Библиография и Приложения.

Познаване на проблема и оценка на съдържанието на дисертационния труд

Авторът, под вещото ръководство на своя научен ръководител – проф. дпн Цв.Ценова, поставя във фокуса си важен проблем и го проучва с методи и подходи, съответстващи на научно изследване. В литературната справка са включени 140 заглавия на кирилица и латиница, в т.ч. и от интернет-източници. По мое мнение, докторантката познава основните и значими научни трудове по разглеждания въпрос, в т.ч. и съвременните.

Познаването на проблема до голяма степен се дължи на: добрия подбор на литературните източници (преобладаващият им брой е от последните 3 десетилетия), общия им брой, тяхната актуалност и съответствие с темата и преди всичко осъществения и добре манифестиран задълбочен научен анализ. Като резултат от него са изведени важни положения, от първостепенно значение за предприетото изследване. Обстойно и задълбочено са разгледани въпроси, свързани със комуникацията, дефинирането на понятието функционална комуникация, „без да се използват общи и типични дефиниции”, нарушенията на комуникацията и адаптацията, интервенция при тези нарушения, ролята на семейството и семейното възпитание, семейно ориентирания подход и особено – същността на семейно медираната интервенция, особеностите

при различни групи деца с увреждания, влиянието на емоциите, условията, в които се отглеждат децата, начина на учене, взаимодействието между възрастните и децата, тяхното стимулиране, прилаганите терапевтични подходи и методи (АВА, PECS и др.) и др.

Дизайн на изследването

Оценявам положително изясняването и формулирането на всички компоненти на концептуалната рамка на предприетото изследване.

Обектът (уменията на родителите да подпомагат децата си от разглежданата категория) и предметът (ефектът от семейно-медираната ранна интервенция (СМРИ) в сравнение с индивидуалните терапевтични подходи, характерни за други видове терапия са ясно открити.

Оценявам като значима основната цел на дисертационния труд - доказване на „ефективността на семейно медираната интервенция, при която водеща роля има специализираното обучение на семейството като се изследва развитието на функционалната комуникация и адаптивните умения във взаимодействието дете – родител при деца, преминали през семейно-медирана ранна интервенция (експериментална група- ЕГ) и деца, не преминали през такава интервенция (контролна група –КГ). Шестте, поставени от докторантката, задачи за постигането ѝ са добре подбрани и логически ранжирани.

Трите, поставени от докторантката, хипотези са формулирани компетентно на базата на конкретни изследователски тези и са свързани с целта и очакваните резултати от прилагането на СМРИ.

За осъществяването на дисертационното изследване и обработката на данните е използван набор от сполучливо подбрани методи, в който особено важно място заемат: наблюдение – видеозапис, анкетно

проучване, качествено интервю с 6 основни въпроса, редица дескриптивни методи и контент-анализ.

Изследването е проведено е с две таргет-групи – експериментална и контролна (с децата от втората група се осъществяват други видове терапии), като с първата е проведено предвиденото експериментално обучение. Децата са на възраст под 4 години. Всички участници в изследването са избрани на доброволен принцип. Положителна оценка заслужава факта, че е проведен констатиращ, формиращ и контролен експеримент, като за всеки от тях е предвиден подходящ инструментариум. Това придава на дисертационното изследване цялостност и завършеност.

Анализ на резултатите

Дисертационното изследване е научно обосновано и добре осъществено. Резултатите са представени систематизирано и подробно. Интерпретирани са чрез компетентно използване на избраните методи за анализ. Анализирани са резултатите от проведените констатиращ, формиращ и контролен етап експеримент. Родителите от експерименталната група преминават през 11-модулно обучение (по теми) и имат възможност два пъти седмично да прилагат придобитите умения в специфично организирана среда. Всички получени резултати категорично сочат подобряването на комуникацията и нейното качество в експерименталната група и така практически се постига поставената цел. Обратно – взаимодействието между родителите и децата от контролната група не бележи значителни промени. Тези родители преобладаващо разчитат на терапевтите, а тяхната собствена роля е занижена.

Формулираните от докторантката изводи са съществени и базирани на богат доказателствен материал. Те се отнасят преди всичко до: високата честота на взаимодействията между родители и деца, участващи в

СМРИ , по-честата иницираност на комуникация, постигане на развитие на комуникативните умения по-високи от тези, характерни за възрастта им и разглеждани в сравнение с децата, посещаващи други терапии, развитието на адаптивните им умения. Хипотезите са проверени.

С богат доказателствен материал по неопровержим начин е показана изключително важната роля на ранната подкрепа и ранната интервенция. Високо оценявам и префокусирането на вниманието - от детето към семейството. Прави се обоснован опит да се отреди нова роля на специалиста – не на експерт, а на консултант, която очевидно може да се изпълнява и от специалисти по ранно детско развитие и от логопеди.

Тези виждания на докторантката Николета Филипова Йончева, изложени в дисертационния труд, подготвен под ръководството на нейния научен ръководител –авторитетния наш учен проф. дпн Цв.Ценова, са в духа на новаторски идеи на нашето време.

Приноси

Приемам формулираните от докторантката Николета Филипова Йончева теоретични и практически приноси като пряко произтичащи от осъщественото дисертационно изследване и като безспорни и стойностни.

Убедено изразявам мнение, че тези приноси ще повлияят положително и теорията и практиката, а също и по-нататъшните научни изследвания в областта на специалното образование.

Оценка на Автореферата и публикациите

Авторефератът съдържа 53 страници. Подготвен е компетентно. Включва съкратено изложение на съдържанието на дисертационния труд. Отразва всички важни положения и поставените акценти, съдържащи се в него, както и приносите.

Публикациите са общо 5. Три от тях са с научен характер. Две от тях са на български и една – на английски език. И трите са публикувани в подходящи научни издания. Останалите две статии са предназначени за родителите и широк кръг от читатели.

Критични бележки и препоръки

Нямам съществени критични бележки. На отделни места при изписването на имената на авторите са допуснати някои неточности. Например, на стр. 18-та в дисертационния труд името на автора P. K. Kuhl е изписано и като Kohl. Срещат се и позовавания на автори, като в текста не е посочена годината на издаване на труда (напр. на Бекер и Совак, стр. 13 и др.).

Препоръчвам публикуване на труда.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

На основание цялостното, добре планирано, структурирано, осъществено и описано дисертационно изследване, което напълно покрива съществуващите изисквания, постигнатите и много добре аргументирани теоретични, методологични и научно-приложни резултати, направените научни приноси, качествата на автореферата и публикациите, убедено давам своя положителен вот за присъждането на Николета Филипова Йончева образователната и научна степен „Доктор” в област на висше образование 1. Педагогически науки, Професионално направление 1.2. Педагогика (Специална педагогика – Логопедия).

София, 15.06. 2021 г.

Подпис:

(Проф. д-р Венетка Ив.Кацарска)

REVIEW

BY: Prof. Dr. Venetka Ivanova Katsarska

REGARDING: dissertation on the topic “Family-mediated early intervention in children experiencing difficulties in functional communication and adaptive skills” for the educational and scientific degree “Doctor” in Area of Higher Education 1. Pedagogical Sciences, Professional Field 1.2 Pedagogy (Special Needs Pedagogy – Speech and Language Therapy)

Author: Nikoleta Filipova Yoncheva

Doctoral Advisor: Prof. D.Sc. Tsvetanka Lukanova Tsenova

This review was written in accordance with Order No. RD 38-203/26.04.2021 issued by the Rector of Sofia University „St. Kliment Ohridski” and Protocol No.1 of 12.05.2021, in compliance with the requirements set forth in the relevant regulatory framework.

Relevance of the topic and overview of the dissertation paper

The topic of choice is highly relevant. It correlates with the needs of specialists and society at large for more in-depth understanding of the issues related to early intervention and inclusive education in children with difficulties in functional communication and adaptive skills, as well as with the current educational policies espoused by state and non-governmental organizations in Bulgaria and abroad. In the Introduction itself, N. F. Yoncheva successfully argues for the relevance and topicality of her doctoral dissertation.

The dissertation paper is comprised of 173 pages of main text. The scientific segment amounts to 151 pages. There are also 20 graphs and 10 tables.

In structural terms, the candidate’s work stands out with its logical composition and organization. The structure can be characterized as belonging to the classic type – it contains an Introduction, three chapters (Theoretical

Overview, Design of the Study, Results of the Study), Findings, Applicability of the Results of the Study, Conclusion, References and Appendices.

Understanding of the problem and evaluation of the content of the dissertation paper

The author, under the masterful guidance of her doctoral advisor Prof. D.Sc. Ts. Tsenova, focuses her attention on an important problem and investigates it using methods and approaches corresponding to the nature of scientific research. The list of references contains 140 titles in Cyrillic and Latin scripts, incl. Internet sources. In my view, the doctoral candidate is familiar with the main and most significant scientific publications on the problem she is exploring, incl. the contemporary ones.

Her excellent understanding of the problem is largely due to the following factors: the good selection of published sources (the majority of them dating from the last 3 decades), their number, topicality and relevance to the topic, and above all, the successfully performed and well-demonstrated in-depth scientific analysis. As a result of this, significant points are derived that play a crucial role in the study. The following issues are explored thoroughly and in-depth: communication, defining the term functional communication “without resorting to general and typical definitions”, communication and adaptation disorders, intervention in these disorders, the role of family and upbringing, the family-oriented approach and in particular - the nature of family-mediated intervention, the specifics for different groups of children with disabilities, the impact of emotions, the conditions in which the children are raised, the manner of learning, the interaction between adults and children, the latter’s stimulation, the therapeutic approaches and methods applied (ABA, PECS and others), etc.

Design of the study

I positively evaluate the clarification and formulation of all components of the conceptual framework of the study.

The object (the skills of the parents in supporting their children who fall in this category) and the subject (the effect of family-mediated early intervention (FMEI) in comparison with individual-based therapeutic approaches characteristic of other types of therapy) are clearly delineated.

I consider the main goal of the dissertation as significant – proving the “effectiveness of family-mediated intervention, in which the specialized training of the family plays a leading role, by exploring the development of functional communication and adaptive skills in the child-parent interaction for children who have undergone family-mediated early intervention (experimental group – EG) and children who have not undergone such intervention (control group – CG). The six objectives posed by the PhD student for the main goal’s attainment are carefully selected and logically arranged.

The three hypotheses posed by the doctoral candidate are formulated competently on the basis of specific research theses and are connected with the goals and the expected outcomes of applying FMEI.

A set of carefully selected methods is used for the purposes of carrying out the dissertation study and processing the data. Those of particular importance are the following: observation–video recording, questionnaire, qualitative interview with 6 main questions, a number of descriptive methods and content analysis.

The study was conducted with the participation of two target groups – experimental and control group (the children in the latter group are undergoing other types of therapy), with the former group being subjected to the experimental training under review. The children are all under the age of 4. All participants were selected on a strictly voluntary basis. It is commendable that

an ascertaining, a formative and a control stage experiment have been performed with the appropriate instruments selected for each of them. This contributes to the integrity and completeness of the dissertation study.

Analysis of the results

The dissertation study is scientifically sound and masterfully carried out. The results are presented in a systematic and detailed fashion. Their interpretation is based on competent use of the chosen analysis methods. The results of the ascertaining, formative and control stage experiments are analyzed. The parents in the experimental groups undergo 11-module training (divided by topics) and are provided with the opportunity to apply their newly acquired skills twice a week in a specially organized environment. All results obtained in the study categorically point toward improvement in the level and quality of communication in the experimental group, which practically accomplishes the goal posed by the researcher. Conversely, no significant changes are observed in the interaction between parents and children in the control group. These parents rely primarily on the therapists and their personal role is lower in significance.

The findings formulated by the doctoral candidate are significant and based on a plethora of evidence. They are mostly expressed in the following: higher frequency of interactions between parents and children involved in FMEI, more frequently initiated communication, attainment of communication skills development higher than those typical of their age group in comparison with the children attending other forms of therapy, development of their adaptive skills. The hypotheses are thoroughly tested.

The plethora of evidence collected in this study conclusively demonstrates the exceedingly important role of early support and early intervention. I also highly commend the refocusing of the therapeutic attention – from the child towards the family. This is a substantiated attempt at determining

the new role of the specialist – not that of an expert, but of a consultant, which can also be performed by specialists in early childhood development and speech and language therapists.

These views held by the doctoral student Nikoleta Filipova Yoncheva and expressed in the dissertation paper, prepared under the supervision of her doctoral advisor – the renowned Bulgarian scholar Prof. D.Sc. Ts. Tsenova, are in line with the innovative ideas of our time.

Contributions

I acknowledge the theoretical and practical contributions claimed by the doctoral candidate Nikoleta Filipova Yoncheva as directly derived from the dissertation study, and as irrefutable and valuable.

I firmly believe that these contributions will have a positive impact on the theory, practice and further scientific research in the field of special education.

Evaluation of the author's summary and publications

The author's summary consist of 53 pages. It is competently written. It includes an abridged summary of the content of the dissertation paper. It reflects all important points and highlights of the dissertation, as well as the contributions.

There are 5 published articles in total. Three of them are scientific in nature. Two of the three were published in Bulgarian and one - in English. All three appeared in appropriate scientific publications. The other two articles were written for parents and a broader audience of readers.

Critical remarks and recommendations

I have no significant critical remarks to make. There are occasional errors in the spelling of cited authors' names. For example, on page 18 in the dissertation

paper, the name of the author P. K. Kuhl is also spelt as Kohl. There are also references to authors where the year of publication of the specific work in questions is not provided in the text (for example, Beker and Sovak work, on page 13 and other similar instances).

I recommend that the author submit her work for publication.

CONCLUSION

Based on the overall well-planned, well-structured, well-conducted and well-described dissertation study, which fully meets all existing requirements, the accomplished and well-substantiated theoretical, methodological and scientific applied results, the scientific contributions made, the quality of the author's summary and publications, I give my vote with full confidence in favor of granting Nikoleta Filipova Yoncheva the educational and scientific degree "Doctor" in Area of Higher Education 1. Pedagogical Sciences, Professional Field 1.2 Pedagogy (Special Needs Pedagogy – Speech and Language Therapy).

Sofia, 15.06. 2021

Signature:

(Prof. Dr. Venetka Iv. Katsarska)